

Grünö. FÉL. FÖZSET

Grünö's IDEJE: 1980.

TART.: TOSDÓS KISFALURA EMLÉKEZÉS

8 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ: TOSDÓS

SZAKMUTATÓ: XVII

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖNÉS

ÁTVÉZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 4348-as TÉTELE ALÓL

A régi cselédvilágról szegényparaszti életformáról, míg a földön emberek élnek, lesz mit írni. Mindent, szinte aprólékosan úgy sem lehet megírni. Olyan gazdag a mikrovilág, hogy kimarad mindig valami, melyet nem irtak meg.

Ha pedig mégis már irtak felőle, de nem ugyan azt. Az ilyen felgóból kiindulva: ismét arra az elhatározásra jutottam, hogy ami velem és körülöttem történt és észleltem azt megírtam.

1979 december 27.-én hajnalban felebredtem és mint máskor is, amnyi minden eszembe jutott. Es mindjárt arra késztetett az emlékezetem, hogy kelljek fel és irjak! Mióta irással foglalkozom a napi pártmunkám mellett, úgy vagyok, hogy ha megszáll az ihlet azt nem szabad elvetni, és han yagolni. Azonnal munkához kell állni. Mert az sem adatik meg mindenkor. A természet adta lehetőséget ki kell használni.

Sietnem kell, mert elmúltam ötven éves. Egyetérttek akik azt mondják, hogy előbb kellett volna elkezdni! Az igaz, de ha az ember 33 éves fejjel szerzi meg az íráshoz és az olvasáshoz szükséges tudnivalókat! Most kell végezni! De viszont megélhetőséghez a pénzt is meg kellett keresni. Dolgozni kell, a gyerekeket fel kell nevelni. Bizony, hogy csak esetleg a napi lapokban tudtam itt-ott bele olvasni. Kisebb terjedelmű tudósítások megírásával foglalkoztam.

Igy igaz, hogy nem töltötték ki az elképzeléseimet. Nem voltam megelégedve saját magammal. Most sem. Tulajdonképpen nem is önmagamról akarok most sem írni. De én úgy vagyok, hogy azért beszeretek mutatkozni, mert ez így illik, ha az embert nem ismerik.

Pusztán születtem. Ott is nevelődtem. Éppen ezért, minden írásomból kitűnik, hogy nincstelen talajmenti vidékies, az életfelfogásom. Nem tagadom meg önmagamot, ezt vagyok. Nem kell elmenni a "szomszédba" adatgyűjtés végett.

- Olyan 15 éves "suttjó" gyerek voltam, igen elmaradott vidéken éltem. Somogy megye Inám pusztán. Közigazgatásilag Gölle községhez tartozott. A pusztát Eszterházi hercegség tulajdona volt.

1939-es évben a régi pusztáról elköltöztünk. Nagyberki földesuri pusztára. A sorsunk jobbra fordulásáról ott a pusztán senki sem gondoskodott. Az életformánkban látszólag belenyugodtunk.

ER kölcstelen, kegyetlen világ volt. Kisemmizettségünk mellett, roppant bántó és megszegényítő volt, az hogy az urak vissza-éltek az adott helyzetükkel, mert lányainkat, asszonyainkat osztóneiknek megalázva kisajátították.

Minden alkalmat megragadtak, azt keresték, hogy mi van a nők fehérneműje alatt.

Szerintem már ősidőktől kezdve úgy van, hogy az ember nem szeret csak egy helyen hosszú ideig tartózkodni. Hanem kiszárad törni, a mindennapos megszokott világából, újat nem adó környezetéből. Persze, hogy ez nem mindig sikerül, olykor pedig arra kényszerül, hogy továbbra is a régi megszokott tájon éljen. Mi is így voltunk a sors fordulójáig. Nem volt egyéb lehetőség mint csak az, hogy a nap mint nap a változatlanban élünk.

Esetleg ha elmentünk a legközelebbi pusztára, vagy faluba rokonokhoz, vagy éppen karácsonyi, vagy husvéti ünnepekre. Meg ha esküvő vagy temetés volt. Olyankor mentünk ki a "puszták és faluk börtönéből". Persze, hogy oda is csak vasárnap volt szabad elmenni. De mindig sietni kellett vissza. Az állatokat etetni és gondozni kellett. Somogy megye Nagyberki, Mosdos, és Baté községek Kaposvár-Dombovár között terülnek el. Nagyberki pusztán a gróf Palavicsei István több száz holdas birtokán Biró István földbérelő dolgoztatott, konvenciók cselédekkel és hathónapos sumásokkal, és közeli falusi szőlővel.

Én most inkább a Mosdos község életéről és a pusztáról írok: visszaemlékezésből, ahogy Kaposvár és Dombóvárra a műton utazunk délnyugati részen láthatjuk.

Mivel kissé lankásabb részen fekszik a község, a domb nyulványának a vonulatán, csak akkor látni, amikor megközelítjük. A községtől délre rét, legelő terül el, majd még tovább délre pedig a somogyi dombvidék szép tájának lehetünk szemtanúi. A dombon ép úgy mint a síkságon földművelés folyik. Több helyen kis parcellákon szőlőműveléssel foglalkoznak az emberek.

Az ismert szőlő fajták, hoha, ottelló, rizling még a kultur növényzet ismeretlen. Az itt élő emberek szívesen foglalkoznak belterjes gazdálkodással. Különösen ismert volt a szarvasmarha tenyésztés, az api állatok körében. Nagyberki és Baté községben is igen csak elterjedt a törzskönyvezett szarvasmarha tenyésztés. Szinte egyik-másik parasztember arról volt híres, hogy milyen apaállatot tudott kitenyészteni.

Minden körülmények között az állattenyésztés kifizetődött. Szerencséje volt a családnak az állattenyésztéshez további életvitelükben fellendülés állt be. De ezek csak családi jelenségek voltak. Sok minden közbe szólt, hogy szerencséről lehetett beszélni, mert az állatokat ép úgy mint az embereket veszély is fenyegette.

Minden családot a földrög lekötötte. Csak a zsellér sorsban tengődő családfő, vagy felnőtt családtagok mentek el vasutra, pusztára dolgozni. Más munkalehetőség nem volt, a vasuton pályamunkási munkakör adott megélhetést.

Kétlaki életmodot éltek az emberek, mert a vasuton is dolgoztak, szabad idejükben, meg otthon a földben mindig volt mit tenni.

A legtöbb paraszti családi ház, vājogból, vertföldből készült. Rokonok, ismerősök, szomszédok kalákába össze álltak, addig egyfolytában dolgoztak míg a falakat el nem készítették. Sok föld kellett a családi ház felépítéséhez. A ház udvarában 4-5 méter mély 10 m hosszúságú 4 m széles gödör kellett. Bizony, hogy évtizedekig is a gödör ott tátongott az udvarban. Később a tehetségesebb családok boros pincének, vagy veremnek építették ki. Akik pedig nem tudták kiépíteni mindenféle lim-lommal töltötték ki. Az is előfordult, hogy kisgyerekek játszás közben a leselkedő szakadékba estek, volt sokszor nagy ijedelem ha kisgyerek, vagy aprójóság a gödörbe esett.

Az előbbre látobbak a biztonság miatt a tátongó nagy szakadékot, mélyedést bekerítették. Főleg ott ahol több rakoncátlan gyerek, és kiscsikó volt. A községet minden oldalról művelt föld vette körül. Közvetlen a lakóházhoz volt építve az istálló. Az igen sok szempontból előnyös volt, mert ha valami rőtént az állatok körül meghallották s azonnal segítségükre tudtak menni. De hátránya is volt, ha csak fal választotta el az istálót a lakószobától, mert a jószágok sem voltak mindig nyugodtak, bizony, hogy azok is néha szerettek csete-patézni.

Az udvarban a baromfiak szabadon jöttek-mentek, hogy egyik, hol másik sarokban főtörtek, kaparáztak. Amette elmentek mindehol otthagyták a "becsületüket". Az emberek akár, hogy is figyeltek azért a trágyába csak beléptek. Az pedig igen sok bosszúságot okozott.

A házkörül tartozkodó apró jóságokra épp úgy kellett vigyázni, mint az egészséges, fürge gyerekekre. Hegedüs Örzsenéni mondotta, hogy inkább legyen a gyerek rossz, mint az "ördög", még ha a kutba ugrik onnan is ki lehet venni, csak beteg ne legyen. Mert az már öreg baj. Legyen inkább az ember szegény! Csak a jó egészsége ne hagyja el! De milyen igaza volt!

Igen sok bosszúságot okozott, hogy kora tavasszal és nyáron a baromfiak az udvarban és a szérüskertben amikor kint voltak. Bizony sok esetben a vércse, róka, sutyomban meglátogatta a növendék állatot.

A kis házi állatok a házkörül jöttek-mentek, még a szomszédok is átmentek, az miatt meg állandó veszekedés volt a szomszédok között.

Ki tudhatja, hogy miért? De pontosan világos nappal úgy déltájban, amikor a paraszt emberek a lakásukban tartozkodtak, az állatok meg a nagy hőségben kit az árnyékban pihentek és olyankor a róka garázdálkodott. Az idegen látogatására az állatok olyan ~~rá~~rácsolásokba kezdtek, hogy az egész környékbeli baromfi társaság "kiabálásba" kezdett.

Bizony, hogy az emberek legtöbbször, már csak akkor vették észre a bajt, amikor a kellemetlenkedő ragadozó futott a zsákmánnyal. Élt a közmondás: bottal üthetik a nyomát.

Mosdós községhez tartozott gróf Palaviczi István ősikastélya, és több százholdas birtoka volt. Nem igen tartozkodott a birtokán, mint országgyűlési képviselő legtöbbször Budapesten volt s külföldön. Ugy emlékszem, hogy a kastély² szobából állt. A kastélyt nagy kiterjedésű zöldövezet vette körül. A parkban 50-60 éves terebélyes fák álltak. A séta utakat rettentő melegben árnyékolták. Több száz fajta madárnak adott nyugodt, templomi csendes pihenőt a park.

Szebnél-szebb virágos diszbokrok illatozták be a környezetet. Mesterségesen kiképzett, sétautak mellett több kis tó szökőkút színezte a kastély parkeredejét. A séta-utak mentén kényelmes üllőhelyek, kisházikók kedveskedtek az úrúrnak.

Több mint kétszáz hold kiterjedésű ősikastélyt: bárók, grófok, hercegek családjai látogatták. Napi rendben voltak, a több napig is eltartó tivornyázások.

A kastélyban a szegény emberek közül azok tartozkodhattak akik mint cselédek ott dolgoztak. A kastélynak több bejárata volt, északi, keleti, nyugati és déli. A fő bejárata délkeleti részén volt. Több helyen ki volt írva. "Tilos idegennek a területre belépni!"

Az urak kényelmes, biztonságos nyugalmát nappali és ~~ja~~ éjjeliőrök, és kutyák vigyázták. Még a parádés kocsisok sem mehettek be a kastély szobáiba. A nagyobb szabású dáridók 5-6 napig is eltartottak. Most eszembe is jutott, amit Tolsztoj mondott. "Ameddig élet van, boldogság is van."

En pedig azt mondom és írom, hogy nem mindenkinek. Míg a fölszabadulás földesküszöbét nem léptük át, szegényparaszt, és munkásembernek nem volt boldogság az élet. Sőt! Nem is igen ismertük! Nem is tudtunk Szilveszterkor örülni, hogy egy évre felvettek bennünket az élet sors könyvébe. Nem ismertük a boldogsággal járó több oldalú emberi kapcsolatok lehetőségét.

~~Így~~ Ilyen beszélgetés is volt. Özvegy asszonyt nem jó feleségül venni! Mert ha szerette a férjét azt emlegeti. Elvált asszonyt szeretőnek nem érdemes tartani, mert az előbb utóbb abban sántikál, hogy feleségül szeretne menni. Szeretőnek házasszonyt kell tartani, attól nem kell tartani, hogy feleségül kell venni. Meg hát ha mégis úgy marad nem kell a gyerekek apát keresni! Mondotta Tompa Mihálybó acsi

A községet az északi oldalról ház magasságu dombos nyulvány védte, az északi vihartól. Ha a füst, a köddel összekeveredett, mert olyan eset többször is volt. Mindig egy jó erős nyugati, vagy keleti széljárásnak kellett lenni, hogy a szennyes levegőt a térségből kisöpörje.

Az itt élő emberek nem is igen tartottak órát. A napi menetrend szerű vonatok járásából, pontosan tudták, hogy hány óra van. Például ha a déli gyorsvonat elment 12 óra 5-10 perc lehetett. A helyi vonatközlekedésből azt is tudták az emberek, hogy mikor kell a határból hazamenni, az állatokat etetni.

Mosdos községtől, keletre Nagyberki, nyugatra pedig Baté csak egy ugrásra van. A községnek katolikus plébánia hivatala van. Az apácák a hit oktatással foglalkoztak. A közeli községek, faluk, puszták majorokban lakók oda jártak rendszeresen templomba misére. Kötelező volt valási ünnepek előtt a gyónás és az áldozás.

Nagyberkiben és Batében templom nem volt. Lakók is Mosdosra jártak templomba. A levante intézménynél igen szigorúan megkövetelték, hogy minden levante köteles vasárnaponként megjelenni a nagymisén.

Elmaradás esetén 5-10 pengő birságot vetettek ki.

Bizony, hogy nagy érvágás volt a cseléd és szellér sorsban előknel, mert a cselédek egy negyedévre csak 10 pengőt kaptak. Nagy szeme volt a fillérnek, divat volt a bőrből készített patkó alakú pénztárca jól ellehetett rejteni a filléreket.

- Mosdos községnek egyházi hivatala ellemi iskolája, jegyzősége, vegyes bolja volt. De vasut állomása már nem, de még csak vasut megállója sem.

Az 1940-es években a levegő már a háborutól volt bűdös, de azért az emberek szorgalmasan dolgoztak, persze, hogy nem olyan nyugodtan, mint ha békében.

A falusi emberek itt is mint a legtöbb Somogy megyei községben földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak, a ~~szőlés~~ zsellér sorsban élő cseléd világból felszabadultaknak egy része, a fiatalabbak elmentek a vasutá pályamunkásnak.

A vasuti munka után meg otthon dolgozott a földben vagy az állattartással volt elfoglalva. Az asszonyok minden héten szerdán és szombaton a korai vonattal utaztak Dombovarra, Kaposvárra a piacra és a tehén hasznát, baromfiakat és egyéb mást adtak el. Az árusításból kapott pénz nem sokáig melegítette a zsebjüket, mert még az nap elis költöttek, mondták is az emberek rá van írva a pénzre jön és megy. Régi szokás volt, hogy a családok téli estékben, átmentek a közeli szomszédba felfogás szerint egy jó szomszéd sok esetben többet ér mint egy róka lelkü testvér. Beszélgetés közben tökéntermett otteló, noha, rizling szőlő-borból egy-egy kancsóval megittak és a régi időkről elbeszélgettek. A férfiak a katonai front szolgálatos időkről. Az asszonyok meg meghányták vetették a falu dolgait. Nem kellett ujságot olvasni. A községekben történetekről friss hírekkel rendelkeztek.

A falusi fiatalok téhen a hosszú estékben lo-en is - "összerröffentek". A házaknál kártyáztak, malmoztak, próba esküvőt is játszottak. De tudták, azt, hogy meddig van a határ. A csókot egymástól nem sajnálták a legények a ruha alatt nem turkáltak. Az idejüket szórakozva hasznosan töltötték el, mert február és március hónapokban a csöves kukoricát morzsolták, és a tollat fosztották. Utolsó este táncosbált rendeztek. Azért az akkori fiatalok sem voltak fából. Ha csak mód és lehetőség kínálkozott ők is elbujtak és megszerették egymást. Olyan szóbeszéd is járta, hogy feleségnek szüz leányt szabad csak elvenni.

A mosdósi községben az is megtörtént, hogy a ragadozó egy kolló alja csibe családot annyira megritkitott, hogy al db csibéből pár db maradt csak meg az anyukkal. Tehát akkor is érte a szegény embert baj még ha otthon is volt! De akkor mégjobban ha nem tartozkodott a ház körül. Községben gyakorlat volt, hogy egyik szomszéd, a másikat megkérte, hogy amíg nem tartózkodnak otthon, hogy figyeljenek oda a jo-

szágokra, és eleséget vagy vizet adjanak az állatoknak. Meg ha jön a vihar rejtett helyre tudjanak menni. Bizony, hogy legtöbb esetben olyan hirtelen jött a vihar, hogy az állatokat kint érte és sok áldozatul esett.

Mosdos község fő utcája kelet-nyugat irányába húzódott a széles, hosszú földes utjai, tavasszal, nyáron bokáig érő por, ősszel, és télen meg kocsi tengelyig süllyedő sárat kellett dagasztani.

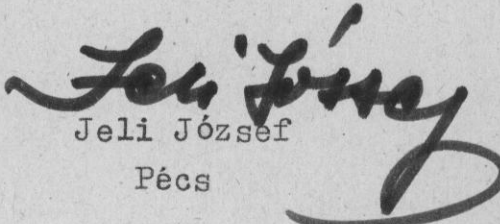
A fő utcából több kispár házból álló mellék utcák hálózta be az egész községet. Ha éjszaka holdvilág nem volt, teljes koromsötétség űlte az egész tájat. Hogy ha valamelyik szomszéd át akart menni az utca másik felére, vagy éppen a közvetlen szomszédba, lábszárig merültek a sárba, próbáltak az emberek segíteni magukon. Gyalogos átkelő helyet készítettek. A süpedő mály sár, tetejére szőllő venyigét kender posztorját, kukorica szarát, kévéstől fektettek le és azon mentek át. De az is igen rövid ideig felelt meg a célnak, mert a lovaskocsik tehenes szekerek disznó foka, tehén csorda egy-kettőre szétrongálta. Az volt a jó ha a földet a hideg keményre megvarta. Amelyik pogár nem sajnálta az állatot és a kocsijának az oldal deszkáját, az utca sáros földjén egyszer-kétszer végig simította. Szinte látványos akrobata mutatványok is beillett, hogy egyensúlyozni kellett a deszka tetején. Az is megtörtént, hogy egyik-másik kevés gyakorlattal rendelkező előre vagy hátra bukott. A lesimitott sáros ut ha megfagyott tükörsima volt, úgy nézett ki mintha épített beton ut lett volna.

Én ezzel az irásommal is úgy vagyok, hogy nem nagyon szeretem részletezni tovább, feltételezem, hogy akit érdekel - persze, hogy azt még hozzáteszem hogy ha köz kézre kerül, és ha elolvassák hozzágondolják. Csehov mondta " ha én írok, teljes mértékben számítok az olvasóra és feltételezem, hogy az elbeszélésekből hiányzó szubjektív elemeket önmaga pótolja".

Még csak Mosdósról annyit, hogy 1940-es évben mikor a németek Lengyel országot lerohanták több száz lengyel katonát a Mosdosi kastélyba kvártéjoztak el, mint hadifogjok. A legénység talán ha 3 hétig volt mosdoson, de az is nyomot hagyott mert a szegényebb emberek katonák köpenyt takarót olcsón be tudtak szerezni. Utánuk jöttek a tisztek, és a fő tisztek. A fő tisztek egészen a háború végéig a mosdosi földesuri kastélyban voltak. Jó életük volt, semmit nem csináltak. Sétáltak a kastély területén. Később Dombóvárra Kaposvárra és a közeli községekbe sétáltak. Bizony, hogy igen csak el kelt volna a dolgozó kéz, mert a férfiak nagy része katonák voltak. A lengyel tisztek csinosan öltöztek, mondták is, hogy uri emberek. A falusi menyecskeken meg-meg akadt a szemük.

Az is megtörtént hogy ha váratlanul érkezett haza a férj lakásában találta a katona szeretőt. Azt hozta a háború meg még sok erkölcs-telen kivetnivaát. A régi főuri kastély felszabadulás után a nép tulajdonába került. Földosztó bizottság és a többi községi demokratikus szervezet ott székel.

Most már az épület több mint 3 évtizede, hogy tudó sz, natórium....

Jeli József
Pécs